

Модернізм і авангардизм: міркування щодо розрізнення понять

Олена Тереховська

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри світової літератури і порівняльного літературознавства
факультету філології,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.
(м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57. 76018);
e-mail: olena.terekhovska@pnu.edu.ua; https://orcid.org/0000-0002-1915-5649*

У статті йдеться про відмінність між модернізмом і авангардизмом як культурно-історичними й філософсько-естетичними феноменами.

Метою статті є показати головну розбіжність між модернізмом і авангардизмом, акцентуючи увагу на рецепції і ставленні їх до реальної дійсності.

Дослідницька методика полягає у застосуванні еволюційного методу (за класифікацією методів В. М. Перетца) на історико-літературний період 10-х – 20-х років ХХ ст., зокрема в аспекті його розгляду через співвідношення і взаємодію його знакових літературно-мистецьких феноменів модернізму і авангардизму. Еволюційний метод дозволяє дослідити природний розвиток явищ, від їхнього зародження до становлення і розвитку. Красне письменство розглядається в динаміці його історичного розвитку з урахуванням причинно-наслідкових зв'язків між явищами. Таким чином, історія літератури є відображенням літературної еволюції на ґрунті загальної еволюції суспільства й у зв'язку з іншими окремими еволюціями, які на неї впливали.

Окрім еволюційного використано також метод системного аналізу, історико-генетичний та порівняльно-зіставний наукові методи.

Наукова новизна полягає у спробі диференціювати поняття модернізму і авангардизму на підставі протилежної рецепції ними революційної дійсності і в кардинальній різниці у ставленні до неї, а також в аналізі і систематизації вже існуючих наукових позицій щодо зазначеної проблеми.

Доведено, що модернізм, навіть у зрілій фазі, залишався в опозиції до реальної дійсності, зосередивши увагу на самоцінності людини й мистецтва, тоді як авангардизм, узявши на озброєння її руйнівну енергію, динаміку, войовничість, технічну зухвалість, трансформував все це у власну естетичну програму. Відсутність гармонійного зв'язку між людиною і природою, домінування матеріальних цінностей над духовними, технократизацію, мілітаризм і бунт авангардизм перетворив на свою культурно-мистецьку парадигму, зробивши все це своїм філософсько-релігійним світоглядом. З'ясовано, що авангардизм з усім розмаїттям його течій є багатоліким віддзеркаленням цієї суперечливої революційної агресивної дійсності. Більше того, він є її породженням, її болем і рупором водночас.

Перспективи подальших досліджень полягають у застосуванні еволюційного методу при здійсненні аналізу поетичних творів епохи зрілого модернізму, з метою практичного підтвердження теоретичних міркувань, що тут пропонуються.

Ключові слова: еволюційний метод, рецепція дійсності, технократизація, мілітаризм, матеріальні цінності, революційна дійсність

Вступ

Наукові полеміки щодо відмінності чи тотожності понять «модернізму» і «авангардизму» не вщухають з початку ХХ ст., тобто фактично з моменту їхньої появи: «До спірних питань літератури «епохи модернізму» належить питання авангардизму, а точніше -- його співвідношення з модернізмом. Тракується воно по-різному: від синонімізації цих понять до повного їх розведення» [8, с. 47], Отже, одні науковці схильні їх розрізняти («...у західноєвропейській критиці немає нахилу до їх ототожнення» [2, с. 12], інші (науковці США) -- «ці терміни не розрізняють...» [2, с. 12], вважаючи міркування щодо розрізнення цих понять безпідставними, або такими, що потребують додаткової аргументації. Зокрема, в працях українських науковиць М. Моклиці (2017), О. Ніколенко (1998) термін і поняття «авангардизм» поруч із модернізмом взагалі не

згадується, що наводить на висновок про їх ототожнення. Іншу позицію займають Д. Наливайко (1997) і І. Девдюк (2017). Вони ці поняття розрізняють, однак системних аргументованих доказів не наводять, акцентуючи увагу на більш радикальних формах та епатажності авангардизму в порівнянні з модернізмом.

Різниця в науковій рецепції і потрактуванні цих понять американським і європейським літературознавством пояснюється перш за все своєрідністю їхнього побутування та співіснування в Європі і Америці, а також екстралітературними факторами, що також мали вплив на їхню специфіку.

Таким чином, питання щодо відмінності чи тотожності понять «модернізму» і «авангардизму» у вітчизняній науці залишається відкритим, чим і зумовлена **актуальність** наукових міркувань, що тут пропонуються.

Отже, метою статті є довести, що головна розбіжність між модернізмом і авангардизмом полягає у кардинально протилежній рецепції дійсності та в принципово різному їх ставленні до неї.

Дослідницька методика полягає в екстраполяції еволюційного методу (за класифікацією методів В. М. Перетца)¹ на історико-літературну ситуацію 10-х -20-х років ХХ ст., зокрема в аспекті її розгляду через призму співвідношення і взаємодії її знакових мистецьких і літературно-естетичних феноменів - модернізму і авангардизму. Еволюційний метод передбачає дослідження природного розвитку явищ, від їхнього зародження і через усі стадії становлення та розвитку. Література розглядається в динаміці її історичного розвитку з урахуванням причинно-наслідкових зв'язків між явищами. Таким чином, історія літератури постає зображенням літературної еволюції на ґрунті загальної еволюції суспільства й у зв'язку з іншими окремими еволюціями, які на неї впливали. Окрім еволюційного використано також методи: системного аналізу, історико-генетичний, порівняльно-зіставний.

Результати і дискусії. Європа початку ХХ століття перебувала у бурхливому вирі суспільно-політичних подій і соціальних катаклізмів (дрібних і великих революцій, війн, громадянських сутичок і конфліктів), що підсилювалося інтенсивною індустріалізацією і технократизацією, сприяло посиленню ритму і швидкості життя, зумовивши пріоритет матеріальних цінностей і, як наслідок, -- дегуманізацію суспільства: «Такий стан речей свідчив про наростання кризи гуманізму, ознаки якої стали відчутними вже у другій половині ХІХ ст.» [2, с. 5]. Усе це і зумовило специфіку соціально-політичного підґрунтя для виникнення європейського модернізму, а потім і авангардизму.

Авангардизм з'явився в Європі в другій половині 10-х - на початку 20-х років ХХ ст., тобто в період, коли модернізм входив у вже зрілу фазу так званого «високого модернізму». «Високий модернізм» порівняно з раннім модернізмом являв собою якісно інше філософсько-естетичне і літературно-мистецьке явище. «На відміну від раннього модернізму з його поетикою контрасту, високий модернізм прагне до синтезу на усіх рівнях. Замість зневажливого заперечення дійсності бачимо спробу її глобального осмислення та пояснення» [2, с. 12].

Ось, власне, тут і криється ключ для розгадки цієї суперечливої ситуації. Авангардизм услід за «високим модернізмом» вже не стоїть в опозиції

до дійсності, не намагається від неї втекти, вважаючи її ворожою і агресивною у ставленні до людини, а опановує її, беручи на озброєння її руйнівну енергію, динаміку, войовничість, технічну зухвалість, трансформуючи все це у власну естетичну програму. Відсутність гармонійного зв'язку між людиною і природою, домінування матеріальних цінностей над духовними, технократизацію, мілітаризм і бунт авангардизм перетворив на свою культурно-мистецьку парадигму, зробивши все це своїм філософсько-релігійним світоглядом: «Можна сказати, що деякі авангардистські течії <...> живляться майже всуціль енергією руйнування...» [8, с. 47], жорстокості, боротьби, сили, агресії і насильства. Саме така -- дисгармонійна, жорстока, технократична і матеріалістична -- дійсність як повітря була потрібна авангардистському мистецтву. Воно є її породженням, її наслідком і причиною водночас.

Якщо модернізм (і ранній, і «високий») більшою мірою дійсність не сприймав (ігнорував чи критикував, навіть намагаючись її осмислити), то авангардизм повністю злився з дійсністю, ставши двома взаємопов'язаними і взаємозумовленими компонентами однієї системи.

Виходячи з цього, з думкою про те, що авангардизм «заснований на тих самих засадах, що й модернізм...» [2, с. 12] навряд чи можна погодитися. Авангардизм аж ніяк не «заснований на тих самих засадах, що й модернізм», зокрема, в питанні ставлення до дійсності, а саме цей аспект і є тим «засадовим», ключовим, на якому базується сутність як одного, так і другого літературно-мистецьких і культурних феноменів. Отже, модернізм і авангардизм сутнісно різні явища, виходячи з природи їхніх взаємин з об'єктивною дійсністю.

Модернізм і авангардизм споріднені духом бунтарства тільки в сфері мистецтва, зокрема, в аспекті тотального бунту проти «застарілих» форм мистецтва: «Якщо модернізм у культурно-історичному плані знаменує глибинний переворот естетико-художнього мислення і творчості, то авангардизм є проявом цього перевороту в найбільш радикальних і навіть екстремальних формах» [8, с. 47]. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що авангардистський бунт є тільки мистецьким бунтом і далі сфери мистецтва він не поширився, тоді як бунтарський масштаб модернізму вийшов за рамки мистецтва, ставши і соціальним бунтом.

Цим зумовлений і більш оптимістичний характер авангардистського мистецтва. Якщо, модернізм, зневажаючи дійсність, похмуро і суворо споглядав за нею, а її біль і жах перетворював на власний біль і буквально був просякнутий тотальним песимізмом, зневірою і відчаєм, то авангардизм (особливо через футуризм, дадаїзм, почасті експресіонізм) піднесено й оптимістично реагував на новації часу, а виклики дійсності тільки загартували його, даючи нове живлення для художнього

¹ Див.: Козлик І. Літературознавчий аналіз художнього тексту/твору в умовах сучасної міжнаукової та міжгалузевої взаємодії. Брно. 2020. 235 с.

переосмислення і творчої діяльності: «авангардизм є феномен художньої культури, суть якого передусім у загостреному і напруженому вираженні процесів естетико-художнього перевороту... У різких, безпрецедентних формах відбувалися в авангардизмі процеси деструкції, руйнування й заперечення «старого» мистецтва й культури» [8, с. 48].

Висновки. Резюмуючи вищесказане, варто зазначити: ототожнювати модернізм і авангардизм не слід, враховуючи їх кардинально протилежну рецепцію дійсності. Якщо спорідненим для них є аспект бунту в

мистецтві як спільний намір його оновити і осучаснити, то далі їхні шляхи розходяться. Модернізм, навіть у зрілій фазі, продовжував заперечувати дійсність, цілком зорієнтувавши свою увагу на «...внутрішніх проблемах особистості, на самоцінності людини й мистецтва, прагненні до розімкнення часу і простору, осмисленні загальних тенденцій духовного буття» [9, с. 36], тоді як авангардизм з усім розмаїттям його течій є багатоліким віддзеркаленням цієї суперечливої революційної агресивної дійсності. Більше того, він є її породженням, її боєм і рупором водночас. Саме в авангардизмі вона знайшла своє художньо-естетичне утвердження, хоча і ненадовго.

Список використаної літератури

1. Головченко Н. І. Література модернізму: художній стиль, методика вивчення. Навчальний посібник. Київ: Освіта України, 2011. 236 с.
2. Девдюк І. В. Світова література ХХ ст. Методичні рекомендації до лекцій і практичних занять. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М., 2017. 70 с.
3. Козлик І. Літературознавчий аналіз художнього тексту/твору в умовах сучасної міжнаукової та міжгалузевої взаємодії. Брно. 2020. 235 с.
4. Колісниченко А. В. Міф у літературі американського модернізму // Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського. Філологічні науки (літературознавство): зб. наук. праць. № 1 (21), квітень 2018. Миколаїв: МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2018. С. 73-78.
5. Марінетті Філіппо Томмазо (Італія). Маніфест футуризму. (З італ. Олександр Мокровольський) // Всесвіт. 2009. № 9-10.
6. Моклиця М. Модернізм – проблема теоретична й психологічна // Слово і Час : наук.- теорет. журн. / Нац. Акад. наук України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, Нац. спілка письменників України. Київ. 2001. № 1. С. 32-38.
7. Моклиця, М. В. Модернізм в українській літературі ХХ століття: навч. посіб. для студентів-філологів. Київ : Кондор, 2017. 245 с.
8. Наливайко Д. С. Про співвідношення «декадансу», «модернізму», «авангардизму» // Слово і час. 1997. № 11-12. С. 44-48.
9. Ніколенко О. М. Література першої половини ХХ ст. // Зарубіжна література в навчальних закладах. 1998. № 3. С. 32-36.
10. Яковенко С. Романтики, естети, ніцшеанці: Українська та польська літературна критика раннього модернізму / рец.: О. Астаф'єв, В. Моренець; ред.: Б. Матіяш. Київ: Критика, 2006. 295 с.
11. Яценко Т. О., Тригуб І. А. Шедеври модернізму: вивчення української і зарубіжної літератури у мистецькому контексті : програма спеціального курсу. Тернопіль: Підручники і посібники, 2018. 68 с.

Надійшла до редакції 17 березня 2023 р.

Прийнята до друку 14 квітня 2023 р.

References

1. Golovchenko N. I. Literature of modernism: artistic style, method of study. Study guide. Kyiv: Education of Ukraine, 2011. 236 p.
2. Devdyuk I. V. World literature of the 20th century. Methodological recommendations for lectures and practical classes. Ivano-Frankivsk: Publisher G.M. Kushnir, 2017. 70 p.
3. Kozlyk I. Literary analysis of an artistic text/work in the conditions of modern interdisciplinary and interdisciplinary interaction. Brno. 2020. 235 p.
4. Kolisnychenko A. V. Myth in the literature of American modernism // Scientific Bulletin of the Mykolaiv National University named after V. O. Sukhomlynskyi. Philological sciences (literary studies): coll. of science works No. 1 (21), April 2018. Mykolaiv: MNU named after V. O. Sukhomlynskyi, 2018. P. 73-78.
5. Marinetti Filippo Tommaso (Italy). Manifesto of Futurism. (From the Italian Oleksandr Mokrovolskyi) // Universe. 2009. N. 9-10.
6. Moklytsia M. Modernism – a theoretical and psychological problem // Word and Time: science- theory. journal / National Acad. of Sciences of Ukraine, Institute named after T. G. Shevchenko, Nat. Writers' Union of Ukraine. Kyiv, 2001. N. 1. P. 32-38.
7. Moklytsia, M. V. Modernism in Ukrainian literature of the 20th century: academic. manual for philology students. Kyiv: Condor, 2017. 245 p.

8. Nalivaiko D.S. On the relationship between "decadence", "modernism", "avant-garde" // Word and time. 1997. N. 11-12. P. 44-48.
9. Nikolenko O. M. Literature of the first half of the 20th century // Foreign literature in educational institutions. 1998. N. 3. P. 32-36.
10. Yakovenko S. Romantics, aesthetes, Nietzscheans: Ukrainian and Polish literary criticism of early modernism / rec. : O. Astafiev, V. Morenets; ed.: B. Matiyas; lean : V. Gavrilyuk. Kyiv: Krytyka, 2006. 295 p.
11. Yatsenko T. O., Trygub I. A. Masterpieces of modernism: the study of Ukrainian and foreign literature in the artistic context: the program of a special course. Ternopil: Textbooks and manuals, 2018. 68 p.

Submitted March 17, 2023.

Accepted April 14, 2023.

Olena Terekhovska, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of World Literature and Comparative Literary Studies of the Faculty of Philology Vasyl Stefanyk Precarpathian National University (Ivano-Frankivsk, st. Shevchenko, 57); e-mail: olena.terekhovska@pnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-1915-5649>

Modernism and avant-garde: considerations on the distinction of concepts

The article discusses the difference between modernism and avant-garde as cultural-historical and philosophical-aesthetic phenomena.

The aim of the article is to show the main discrepancy between modernism and avant-garde in terms of reception and their relationship to reality.

The research method consists in the extrapolation of the evolutionary method (according to the classification of methods by V. M. Peretz) to the historical and literary situation of the 10-s and 20-s of the 20th century, in particular in the aspect of its consideration through the prism of the relationship and interaction of its iconic artistic and literary aesthetic phenomena of modernism and avant-garde. The evolutionary method involves the study of the natural development of phenomena, from their inception and through all stages of formation and development. Literature is considered in the dynamics of its historical development, taking into account cause-and-effect relationships between phenomena. Thus, the history of literature appears as an image of literary evolution on the basis of the general evolution of society and in connection with other separate evolutions that influenced it.

In addition to evolutionary methods, the following methods were also used: systematic analysis, historical-genetic, comparative-comparative.

The scientific novelty consists in an attempt to differentiate the concepts of modernism and avant-garde on the basis of their completely opposite reception and attitude to the contemporary reality, as well as in the analysis and systematization of already existing scientific positions on the specified problem.

It has been proven that modernism, even in its mature phase, remained in opposition to real reality, focusing attention on the self-worth of man and art, while avant-garde, adopting its destructive energy, dynamism, militancy, technical audacity, transformed all this into its own aesthetic program. The absence of a harmonious relationship between man and nature, the dominance of material values over spiritual values, technocratization, militarism and rebellion, avant-garde turned into its cultural and artistic paradigm, making all this its philosophical and religious worldview. It has been found that avant-gardeism with all the variety of its currents is a multifaceted reflection of this contradictory revolutionary aggressive reality. Moreover, he is her creation, her pain and mouthpiece at the same time.

Prospects for further research consist in the application of the evolutionary method in the analysis of poetic works of the era of mature modernism, with the aim of practical confirmation of the theoretical considerations proposed here.

Key words: evolutionary method, reception of reality, technocratization, militarism, material values, revolutionary reality

---